

RINDI
Nr 1 • 2015

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 35 • 2015 • Nr 1

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Marita Westerlind, Grötlingbo, Skoltomten 123, 623 38 Havdhem

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar fr.o.m 2007 150 kr/år för den som bor i Sverige, 250 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt plusgiro) eller genom att prenumrera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 25 kr/år. Studerande betalar 75 kr/år.

Föreningens plusgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby.

Hemsida: www.gotlandsflora.se

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera excursionser och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Dan Paulsen, Talluddskviar 22D, 621 41 Visby	tel 0498-26 49 75
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Övriga	Bo Göran Johansson, Vall, Levide 508, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Jens-Henrik Kloth, Othem, Norrbys 563, 624 46 Slite	tel 0498-22 60 22
	Dennis Nyström, Järnvägsgatan 8, 621 46 Visby	tel 070-6268836
	Marita Westerlind, Grötlingbo Skoltomten 123 623 38 Havdhem	tel 0498-48 61 46

Omslagsbild: Vårvicker *Vicia lathyroides*, Grötlingboudd, Grötlingbo 15 maj 2015.

Foto: Marita Westerlind

Nyheter i Gotlands flora 2014

JÖRGEN PETERSSON

Under denna titel presenteras de växter, som är nya för Gotland. Vidare anges nyfunna lokaler för öns sällsyntaste och mest hotade kärlväxter. Bland de senare behandlas främst de vilka är upptagna i rödlistan (ArtDatabanken SLU 2015) under hotkategorierna Akut hotad (CR) och Starkt hotad (EN). Dessutom ges i vissa fall en historisk tillbakablick liksom en översikt av den behandlade artens status i senare tid.

För Gotland nya växtfynd samt lokaler för öns sällsynta och hotade arter kan inrapporteras till artikelförfattaren eller till Bo Göran Johansson. Främst önskar vi få in uppgifter om de arter, som markerats med ”—” i artlistan i Rindi nr 3 1994, d.v.s. arter med högst tio fynd sedan 1983 samt alla växter inom ovan nämnda hotkategorier. När artdelen i Gotlands Flora kommit ut (förhoppningsvis senare under 2015), använder vi istället denna lista som grund för kommande ”Nyheter i Gotlands Flora”. Alla arter, vilka är medtagna i ArtDatabankens ”Rödlistade arter i Sverige” (ArtDatabanken SLU 2015), kan med fördel även rapporteras till Artportalen alternativt till Jens-Henrik Kloth eller Dennis Nyström, som ansvarar för floraväktariarbetet på Gotland.

Namnskick samt ordningsföljden för arterna överensstämmer med Thomas Karlssons ”Checklista över Nordens kärlväxter”, vilken publicerats i Svensk Botanisk Tidskrift (Karlsson 2012 a, b, c, 2013 a, b, c, d, e, 2014). Listan finns också tillgänglig på Internet (Karlsson & Agestam 2013). Ordning och namnsättning hos Krok & Almquist (2012) överensstämmer i stort med ovan nämnda lista. De vetenskapliga namnen är kursiverade. Med lokaler avses växtplatser med ett inbördes avstånd som överstiger 500 m. I lokalangivelserna är sockennamnen kursiverade. Belägg i herbarier betecknas som följer: Göteborg (GB), Lund (LD), Oskarshamn (OHN), Riksmuseets herbarium i Stockholm (S), Umeå (UME), Uppsala Evolutionsmuséet (UPS), Visby (VI). Uppgifter hämtade från databasen för Projekt Gotlands Flora (start 1983) anges med PGF. Med GBF avses noteringar gjorda under föreningens inventeringsläger eller andra gemensamma exkursioner. Uppgifter från Artportalen – Rapportssystemet för kärlväxter betecknas med ARK.

Under året gjordes en rad fynd av ruderväxter vid rekognoseringar inför föreningens soptippsexkursion. Flera av fynden gjordes på f.d. soptippen i *Tofta* samt på jordhögar vid Stadshagen och Bäck i *Endre*. Andra, främst odlade, växter hade spritt sig till sandtagen vid Slättflishage i *Follingbo* (angivna koordinater hamnar i *Follingbo* enligt Artportalen, men möjligen *Träkumla* socken).

***Cephalanthera damasonium* – stor skogslilja**

I en bokskog i *Fröjel*, 170 m nordnordväst om Lilla Hajdes behandlingshem, hittades över 50 exemplar år 2014 (Gun Ingmansson). Enligt Arne Pettersson (Skogsstyrelsen) planterades troligen området med löv, då en skogsbruksskola startades vid Lilla Hajdes under 1950-talet. Närmaste tidigare kända förekomster i *Fröjel* finns vid kyrkan respektive i Mulde naturreservat samt vid Klinteberget i *Klinte*. På den senare lokalen står denna orkidé också i planterad bokskog. Om frön eller rotnölar följt med bokplanter från annat håll i samband med planteringen, eller om artens frön trivs extra bra i denna miljö, och därför har etablerats senare genom långspridning, är svårt att uttala sig om.

Under Projekt Gotlands Flora har stor skogslilja tidigare setts på 15 lokaler, med förekomster inom 25 km²-rutor. Stor skogslilja är fridlyst och rödlistad som Starkt hotad (EN) 2015.

***Anthericum liliago* – stor sandlilja**

På en nyupptäckt lokal cirka 350 m väster om Västerby i *Ardre* blommade 150 exemplar i mitten av juni 2014 (Thomas Arnström, Andreas & Anneli Oxenstierna i ARK). Växtplatsen är belägen drygt 2,5 km sydväst om ursprungslokalen på ön, som hittades

Stor sandlilja *Anthericum liliago*.
Foto: Jörgen Petersson

Backfryle *Luzula divulgate*.
Foto: Gun Ingmansson

1993 (Jörgen Petersson; Petersson 1994). På denna växtplats, belägen 1,8 till 1,9 km nordnordväst om kyrkan i *Ardre*, inräknades föregående år 850 blommande stänglar (Jörgen Petersson). Spridda i beståndet fanns även hybrider med liten sandlilja. Enstaka plantor har också tidigare setts drygt 400 m mot nordväst. En separat lokal finns på kalkgrus i en glänta 550 m sydväst om Ale luke (Torsburgen; Petersson 1994). Här sågs minst tre plantor 1993 och 27 stänglar 1996. Alla lokaler ligger i *Ardre* socken.

Stor sandlilja växer på kalkgrus i gläntor i hållmarkstallskog. Arten blommar i mitten av juni minst två veckor före den på Gotland betydligt vanligare släktingen liten sandlilja *Anthericum ramosum*. Något osäkra fynd har även gjorts i *Garde* och *Alskog*, varför denna exklusiva växt fortfarande kan ha okända växtplatser i skogarna från *Ardre* bort mot *Garde*. Med fjolårets fynd finns nu fyra lokaler på Gotland, varav en har flera spridda populationer. Stor sandlilja är fridlyst och rödlistad som Starkt hotad (EN) 2015.

***Luzula divulgata* – backfryle**

Flera exemplar växte 2014 på ett hygge, 600 m sydväst om Harstäde i *Dalhem* (Gun Ingmansson). Femte fyndet på ön för denna rätt nybeskrivna växt, som vi räknar som ursprunglig på Gotland. Förmodligen är den vanligare än så. Backfryle är rödlistad som Nära hotad (NT) 2015.

Karlsson (1999) redovisade nio kollektor från Gotland (i S), där äldsta daterade kollekt var samlad vid Klintehamn i *Klinte* 1861. Tidigare har backfryle under PGF rapporterats från *Västerhejde*, i torr välgkant med mjölon, 2013 (Gun Ingmansson det. T. Karlsson 2013), *Etelhem*, Kyrkeby 4:1, 1987 (Magdalena Agestam det. T. Karlsson 2011, 2012), *Endre*, Ölbäck, på alvar, 2008 (Erik Ljungstrand med flera enl. Petersson 2009a) samt *Bunge*, 700 m O Ojnaremyrs södra del, i svacka mellan strandvallar i mossrik barrskog, 2003 (Jörgen Petersson det. E. Ljungstrand).

***Sorghum halepense* – ogräsdurra**

Ny art för Gotland. En planta växte i september i en jordhög vid Stadshagen i *Endre* (Jörgen Petersson). Ogräsdurra hör hemma vid Medelhavet samt sydvästra Asien. Den förmodas i Sverige ha spritts med fågelfrö (Edqvist & Karlsson 2007).

***Vulpia bromoides* – ekorrsvingel**

Ett bestånd med detta småvuxna gräs noterades 2014 i västra delen av Irevik, *Hangvar* (Jörgen Peterson). Minst 15 m² av bar sand täcktes med plantor i en svacka mellan den strandnära dynen och den innanför liggande sandheden.

Ekorrsvingel är tidigare känd från 1995 i liknande miljö vid Tofta strand i *Tofta* (Torbjörn Lindell; Petersson 1996). Då fanns arten rikligt i sanddynen vid en körväg mellan tennisplanen och badrestaurangen. Sedan dess har detta gräs expanderat kraftigt och täcker nu stora områden mellan badrestaurangen och Livräddningssällskapets byggnad; det fanns även spridda plantor norrut mot pensionatet och Smågårde naturskog 2008 (Torbjörn Lindell). En isolerad förekomst, med 6 m² i en sandgrop, påträff-

fades 2010 cirka 1,5 km från ursprungsbeståndet och 500 m sydost om Gnisvärds hamn i *Tofta* (Torbjörn Lindell; Petersson 2011).

Med fyndet i Irevik har vi nu tre lokaler på Gotland, varav den i södra delen av Tofta strand är utbredd och riklig. Hur arten kommit till Irevik kan man bara spekulera om. Det är inte helt omöjligt att frön fastnat i kläder eller på handduken hos någon badgäst i *Tofta* och förts vidare till Irevik. Ekorrsvingel är rödlistad som Starkt hotad (EN) 2015.

***Helleborus foetidus* – klockjulros**

En planta noterades år 2014 på den f.d. soptippen i *Tofta* (Jörgen Petersson). Tidigare har denna odlade växt endast setts år 2012 spridd vid Muramaris i *Visby* (Joel Levin; Petersson 2013). Den fanns kvar vid Muramaris även 2014, då den växte i en mjölonmatta (Gun Ingmansson). Klockjulros sprider sig villigt med frö i trädgårdar. Vid Muramaris är den säkerligen förvildad från den närliggande trädgården och till tippen i *Tofta* har frön troligen följt med i där pålagd jord.

***Thalictrum simplex* ssp. *tenuifolium* – smalruta**

Cirka 10 exemplar noterades år 2014 i en fuktäng knappt 400 m ostsydost om huvudgårdarna vid Västlands i *Vamlingbo* (Stellan Hedgren). Denna underart till backruta är i

Smalruta *Thalictrum simplex* ssp. *tenuifolium*.
Foto: Stellan Hedgren

Kerria *Kerria japonica*.
Foto: Gun Ingmansson

modern tid tidigare mest känd från öns sydöstra och östra delar: Faludden i Öja, Hummelbosholm i Burs (två närliggande lokaler), Närsholm i När, Folar i Ardre, Prästänget i Östergarn samt Bendes strandänge i Anga (Petersson 1999, 2002, 2006, 2012). I övrigt finns aktuella växtplatser även nära Allekvia (Endre), men i Hejdeby, Ar i Fleringe och Moravik på Fårö.

Smalruta angavs för Gotland först av Wahlenberg (1824–26 s. 359). Johansson (1897) har uppgifter från elva socknar och kommenterar ”Kanske allmännare än hf.”, vilket stämmer med dagens situation. Förutom från dagens socknar tidigare känd även från Fide, Sproge, Hejde, Visby, Roma, Dalhem, Norrlanda, Hörsne, Gothem, Bäl, Boge, Othem och Lärbro.

Smalruta växer främst på något fuktiga strandängar, i ängen och fuktängar, alltså generellt fuktigare än vanlig backruta ssp. *simplex*. Smalruta är rödlistad som Nära hotad (NT) 2015.

***Alchemilla mollis* – jättedaggkåpa**

År 2014 påträffades tre bestånd i sandtaget vid Slättflishage i Follingbo (Gun Ingmansson). Enligt Johansson & Larsson (1996) först funnen 1994 med 1 m² på en glänta vid en skogsväg, 900 m nordost om Medebys i Fleringe (Gun Ingmansson). Jättedaggkåpa är en odlad art, som förmodligen är spridd med utkast.

***Kerria japonica* – kerria**

Ny art för Gotland. År 2014 påträffades två exemplar med fyllda blommor på en sandås vid ett dike, i sandtagen nära Slättflishage i Follingbo (Gun Ingmansson). Odlad växt som förmodligen spritts med utkast till området.

***Prunus cerasifera* – körsbärsplommen**

Ett träd noterades på nordöstra delen av f.d. soptippen i Tofta (Bo Göran Johansson). Fruktsättningen var god och frukten välsmakande. Trädet var förmodligen spridd med trädgårdsutkast från odling, alternativt efter användning som ympunderlag för plommon. Spridning med fåglar kan inte helt uteslutas (Johansson & Larsson 1996).

Alla tidigare fynd är gjorda i Visby. Först rapporterades arten av Johansson & Larsson (1996) från Galberget i Visby, bland kulturflyktingar i tunn jord på kalksten, ett litet träd med små gula frukter (Gunilla Fredin det. Bo Göran Johansson). Tidigast uppmärksammas 1987 vid en grusväg öster om Linds växthus (först rapporterad som krikon; Hjärdís Stigell det. B. G. Johansson). År 2013 även funnen vid Langs hage som kvarstående i en gammal trädgård, nu öde, ett litet fruktbärande träd (Bo Göran Johansson).

***Spirea xarguta* – brudspirea**

Ny för Gotland. År 2014 påträffades två exemplar i sandtagen nära Slättflishage i Follingbo (Gun Ingmansson). Odlad växt som förmodligen spritts med utkast till området.

***Euphorbia myrsinites* – myrtentörel**

Ny art för Gotland. År 2014 påträffades ett exemplar på en sandås mot en öppen plan i sandtagen nära Slättflishage i *Follingbo* (Gun Ingmansson). Trädgårdsväxt, som under gynnsamma förhållanden, på torr och ljus växtplats, kan sprida sig med frö. Tillfälligt förrymd till öppen sandmark.

***Mercurialis annua* – grenbingel**

Ett tiotal hanplantor och något färre honplantor stod på en jordvall söder om f.d. soptippen i *Tofta* (Bo Göran Johansson, Jörgen Petersson).

Grenbingel kom ursprungligen in till ön med hamntrafiken. Den sågs först i *Hellvi* vid hamnen i Kyllaj, där den växte på ruderatmark 1859 (F. Sandéen i GB, LD, OHN; Hartman 1861, Johansson 1897). Den finns fortfarande kvar vid hamnen i Kyllaj, där den senast rapporterades som riklig på badstrandens södra del 2008 (Jörgen Petersson). Äldre fynd finns också från hamnarna i Visby, Katthammarvik i *Östergarn*, Slite i *Othem* och Storugns i *Lärbro*. Viss spridning förekom tidigare runt hamnlägena, vilket även kan vara orsaken till några aktuella fynd.

Förutom fjolårets växtplats finns alla övriga elva aktuella växtplatser på öns nordöstra del (*Othem*, *Hellvi*, *Lärbro*, *Rute*; se bl.a. Fåhræus & Högström 1985, Petersson

Myrtentörel *Euphorbia myrsinites*.
Foto: Gun Ingmansson

Grenbingel *Mercurialis annua*.
Foto: Marita Westerlind

1994, 1997, 2004), varför fjolårets fynd kan vara ett exempel på mänsklig långspridning. Möjligen kan orsaken vara den anläggning som Swedavia har söder om tippen, där avhyvlade jordmassor från öns vägkanter behandlas. Frön eller växtdelar kan ha förts med den avhyvlade jorden till växtplatsen i närheten.

***Rhys typhina* – rönnsamak**

Ny art för Gotland. Även denna odlade växt fanns på f.d. soptippen i *Tofta*, där ett träd växte centralt på tippen 2014 (Bo Göran Johansson). Förmodligen spridd till tippen med trädgårdsavfall.

***Acer negundo* – asklönn**

Troligen ny art för Gotland. År 2014 påträffades ett cirka 2,5 meter högt exemplar på en sandås invid grustagen vid Slättflishage i *Follingbo* (Gun Ingmansson det. Thomas Karlsson). Johansson & Larsson (1997) angav att arten redan 1911 samlades vid stationen i *Stånga* (E. Nordström i GB). Exemplaret kan dock ha varit odlat, varför fjolårets fynd troligen är det första säkert förvildade för denna trädgårdsflyktning.

***Tropaeolum majus* – indiankrasse**

En planta hittades på en jordhög vid Stadshagen i *Endre* (Bo Göran Johansson, Jörgen Petersson). Fyndet utgör det sjätte i modern tid. Under senare år är indiankrasse säkert spridd med trädgårdsutkast.

Först blev arten funnen på barlast i Klintehamn i *Klinte* 1926 (K. Anderberg i GB; Johansson & Larsson 1997). Samma författare rapporterar även växtplatser i ett stenbrott vid Ljugarn i *Ardre* 1996 (Anders Lundahl, Eva Selin) och Skrubbs i *Follingbo* 1996 (Bengt Larsson). Senare har indiankrasse också noterats på soptippen i *Hamra* 2004 (Jörgen Petersson), på en mindre soptipp söder om ridhuset vid Mulde i *Fröjel* 2003 (Gun Ingmansson) samt på en skräphög vid Tingstädeträsk i *Tingstade* 2005 (Jörgen Petersson).

***Amaranthus caudatus* – räsvans**

Ny art för Gotland. En förbisedd notering föreligger från år 2006. Denna odlade växt hittades då på en soptipp söder om ridhuset vid Mulde i *Fröjel* (Gun Ingmansson).

***Lysimachia thyrsiflora* – topplösa**

Längs ett sandigt dike söder om Ajkesvik på Fårö hittades under året 27 m² av denna på Gotland ytterligt sällsynta art (Gun Ingmansson, Jörgen Petersson). De sandiga markerna i området tillhör Stora Gasmora 1:12. Arten hittas på sandunderlag vid vatten till exempel bäckar, kanaler och diken. Förmodligen är den ursprunglig på ön, men sent upptäckt på grund av sin sällsynthet. Fyndet 2014 är endast det tredje på Gotland. Lokalen i *Sproge* (se nedan) är mer utbredd.

Tidigast är topplösa rapporterad av Petersson (1971), från en bäckmynning sydväst om Kronviken i *Väskinde*. En förekomst i denna del av Gotland finns även markerad

på en utbredningskarta hos Hultén (1971). Topplösa fanns kvar i Själsöbäcken nära och cirka 200 m från utloppet cirka 1990 och 2003 (Bengt Larsson resp. Elsa Bohus Jensen). Tidigare också sedd i *Sproge*, på flera ställen i kanalen, från 200 m väster om Tjängdarve till utloppet nordost om Rullen 1995–2012 (Gun Ingmansson; Petersson 1996).

***Phacelia tanacetifolia* – honungsfacelia**

Funnen 2014 på en jordhög bakom Prästgården i *Vamlingbo* (Lars Jonsson). Odlad som biväxt och förvildad nära åkrar och gårdar. Fyndet i *Vamlingbo* blir det tionde i modern tid.

Först blev honungsfacelia noterad 1917 på banvallen i *Martebo* (Fries 1920). Den samlades här i augusti 1917 (E. Th. Fries i LD, S). Arten blev även samlad något tidigare, i juni 1917 på hällmark i *Bro*, mellan kyrkan och L. Åby (Tycho Vestergren i S), men kollekten kan avse odlade plantor. Andra äldre uppgifter finns från *Klinte*, Odvalls 1922 (E. Th. Fries i S; Fries 1925) och *Lärbro*, Vägume, i grusgrop 1942 (E. Th. Fries i GB, LD, S).

Aktuella lokaler finns från *När*, norr om Djaupdy, i råg- och havreåker 2000 (L. E.

Topplösa *Lysimachia thyrsiflora*.
Foto: Jörgen Petersson

Asklönn *Acer negundo*.
Foto: Gun Ingmansson

Belladonna *Atropa bella-donna*. Foto Jörgen Petersson

Norbäck i ARK), *Eskelhem*, 300 m sydväst om Lingsarve, i åkerkant 1992 (Elsa Bohus Jensen), *Gammelgarn*, Sjaustru, spridd från odling, 1985 (Mats Thulin), *Stenkyrka*, 100 m norr om Kvie 1:13, i fuktiga hjulspår på åkerväg, rikligt 1993 (Thomas Karlsson i S), *Hellvi*, strax sydost om Stora Ire, på ruderatmark 2005 (Hans Rydberg i ARK), *Lärbro*, Nors, troligen kvarstående, i korn- och havreåker 2004 (Jörgen Petersson), *Hangvar*, 850 m sydsydost om Elingsfors, i åkerträda 1994 (Thomas Karlsson), 650 m västsydväst om Bäck, i åkerren, rikligt 1993 (Thomas Karlsson), Bäck, gårdarna i söder, vid gårdskant 1993 (Thomas Karlsson) och i Kappelshansområdet, 1992 (GBF).

***Atropa bella-donna* – belladonna**

En liten planta noterades år 2014 vid en gatukant norr om S:t Hansskolan i *Visby* (Bengt Westman i ARK). Belladonna är en giftig, odlad växt som sprids genom utkast med två fynd på soptippar och två på olika typer av ruderatmark. Fyndet blir det fjärde aktuella på Gotland.

Tidigast blev arten rapporterad av Hylander (1970) från stranden norrut i *Visby* 1937, "säkerligen fr. Bot. Trädg." (E. Th. Fries i S). Av övriga aktuella lokaler är en funnen i *Tofta*, på nordöstra delen av f.d. soptippen, en planta 2005 (Torbjörn Lindell; Petersson 2006), sju plantor 2007, minst tre plantor 2009, kvar 2014 (Jörgen Petersson). Vidare i *Visby*, på soptippen, ett tiotal plantor under minst tre år, men de försvann då en motorcykelbana anlades (Bengt Larsson; Larsson 1985) samt i *Boge*, 400 m öster om Storkullen vid sydöstra delen av Bogeviden, på utfyllnad 1994 (Jörgen Petersson).

***Capsicum annuum* – spanskepeppar**

Ny för Gotland. Tio plantor, varav en planta med en stor paprika, växte under hösten (oktober) det gångna året cirka 700 m västnordväst om norra delen av Visnemyr i *Alskog* (Andreas Oxenstierna i ARK). Miljön utgjordes av ett matningsställe för vildsvin. Sakerligen har några frön från matrester till djuren lyckats gro i den vältrampade och välgödda jorden.

***Physalis alkekengi* – judekörs**

Under det gångna året växte tre plantor på i en jordhög vid Stadshagen i *Endre* (Jörgen Petersson), fem plantor fanns bland utkast i skog vid Meteorgatan i *Visby* (Dennis Nyström & Martin Sjö Dahl i ARK) samt ett mycket stort bestånd i ett sandtag vid Slättflis-hage i *Follingbo* (Gun Ingmansson). Med fjolårets tre fynd känner vi nu till nio lokaler på Gotland, alla från 1990 och framåt. Övriga fynd redovisas av Petersson (2012).

***Physalis peruviana* – kapkrusbär**

En planta med blommor och frukter växte under oktober 2014 cirka 700 m västnordväst om norra delen av Visnemyr i *Alskog* (Andreas Oxenstierna i ARK). Miljön utgjordes av ett matningsställe för vildsvin. Sakerligen har något frö från matrester till djuren lyckats gro i den vältrampade och välgödda jorden. År 2014 sågs också ett exemplar i springa mellan plattor på trädgårdsgång vid Göransgatan 12 i *Visby* (Sven Atlinger).

Lokalen blir den femte på ön, med alla fynd gjorda sedan 1996 (jfr Petersson 2013).

***Linaria repens* – strimsporre**

Noterad 2014 just norr om vägen vid infarten till Tofta skjutfält, väster om Suderbys i *Västerhejde* (Thomas Strid i ARK). I området har grävningsarbeten förekommit under senare år. Lokalen utgör endast den sjätte aktuella på ön. Denna växt som på fastlandet mest ses spridd längs järnvägsnätet tycks på Gotland huvudsakligen vara spridd från odling eller inkommen med gräsfrö.

Johansson (1910) angav strimsporre som utkommen ur trädgård och utsådd med gräsfrö i trakten av *Visby* vid Djupkvior (Th. Lange), i gräsmattor på Visborgs slätt 1903–10 (E. Th. Fries), norrut vid Strandvägen 1899 (Karl Johansson) och Snäckgårdet 1904 (E. Th. Fries). Kollektor samlades på Visborgs slätt 1909 (Fries i GB, S, UPS) och bland komposthögar norrut vid Strandvägen 1899 (K. Johansson i UPS). På Visborgs slätt blev strimsporre även samlad 1911 (Fries i LD), på Visbystranden även 1919 och 1923 (Sven Norrby Söderström i VI conf. Bo Göran Johansson) samt vid Snäckgårdsbaden 1899 (E. Nordström i S) och Snäckgårdet 1935 (A. Lindegrén i S det. R. Fries). Andra äldre uppgifter finns från: *Ardre* 1919 (M. Sundqvist i GB), *Mästerby*, mellan Skogs och kyrkan, på stenig mark i början av 1930-talet (Agne Enequist muntligen; Petersson 1991), *Guldrupe*, Krasse, på en ödetomt 1915 (Karl Johansson i S, UPS; Fries 1917) samt *Follingbo*, Skrubbs (Fries 1914), även 1918 (N. G. Neander i S) och vid vägen mot sanatoriet 1966 (F. Lundberg i GB).

Övriga aktuella fynd har gjorts i *Tofta*, vid Blåhäll, söder om bodarna, på grusigt om-

råde några 10-tal plantor 1990 (Torgny Rosvall; Petersson 1991), kvar 2000 (Torbjörn Lindell), 6 x 10 m 2002 (Gun Ingmansson), i Visby, nedanför Jungfrutornet, i grovt strandgrus 1983 (Bengt Larsson i S), 1986 (Gun Ingmansson), 50 plantor 2012 (Margareta Edquist), 2014 (Bo Göran Johansson), från detta område finns äldre uppgifter från 1899 och framåt, i Dalhem, vid Hässelby station, på spårområdet cirka 20 exemplar 1998, rikligt 1999 (Elsa Bohus Jensen; Petersson 1999), glest några m² 2002, enstaka plantor 2006, ej sedd 2012 (Jörgen Petersson), i Väskinde, 700 m SSO Gällungs, i vägkant bland ljunng i sandig tallskog cirka 100 exemplar 1995 (Elsa Bohus Jensen; Petersson 1996), cirka 150 exemplar 2002 (Elsa Bohus Jensen) samt 1 km nordost om Skäggs, på åker 1989 (Magdalena Agestam, Claes Tullbrink). Slutligen i Tingstäde, cirka 700 m SSO Myrvälder, i ängesglänta på sand drygt 10 plantor 1995 (Ingrid Enquist; Petersson 1999).

***Verbena officinalis* – järnört**

Ny art för Gotland. Noterades 2014 med fyra exemplar i mittsträngen av en åkerväg, 250 m sydväst om Nymans i Fröjel (Gun Ingmansson). Vägen leder ned till Guns stuga. En möjlig orsak till att växten hamnat på vägen kan vara att Bo Göran Johansson, som har växten i sin trädgård i Vall, när han besöker Gun i sommarstugan åker på vägen med sin bil. Spridning av växter genom att frön fastnar i däckmönstret är känt sedan tidigare.

Judekörs *Physalis alkekengi*.

Foto: Marita Westerlind

Järnört *Verbena officinalis*.

Foto: Gun Ingmansson

***Melissa officinalis* – citronmeliss**

Under det gångna året växte två plantor på en jordhög vid Stadshagen i *Endre* (Jörgen Petersson). Det finns i och med detta åtta sentida fynd, huvudsakligen som utkast på jordhögar och soptippar. I något fall är citronmeliss kvarstående på odlingsmark eller spridd från närliggande trädgård (arten är ej ovanlig som odlad kryddväxt).

Först blev citronmeliss publicerad av Johansson (1897), ”någon gång tillfälligt förvildad”, i *Silte* och *Fole*. De sju övriga fynden under senare år har gjorts i *Alskog*, på jordhög vid vägen till Visne ängar, rikligt 2003 (Gun Ingmansson), *Fröjel*, bakom skolgården, intill åker 2005 (f.d. rabatt?; Gun Ingmansson), *Eskelhem*, norr om Sigvards, kvarstående på odlingsfält, cirka 1992 (Elsa Bohus Jensen), *Tofta*, f.d. soptippen, i avskrapat område, 2007 (Jörgen Petersson), *Visby*, Smedjegatan, cirka 1987 (Ingmansson & Larsson 1987) samt Hästgatan nedom Wallers plats, mellan hus och gatsten, 2009 (Jörgen Petersson), soptippen, 2007 (Jörgen Petersson) och i *Othem*, 400 m nordnord-ost om kyrkan, på tippmassor i grustag, cirka 1993 (Jens-Henrik Kloth).

Rödfibbla *Pilosella aurantiaca* ssp. *aurantiaca*. Foto: Gun Ingmansson

***Lobelia erinus* – kaplobelia**

Flera plantor fanns 2014 i ett sandtag i nordvästligaste delen av *Eskelhem* (Dennis Nyström i ARK). Sandtaget ligger i östra delen av tåkten söder om Tomtmyr (*Tofta*). Tredje fyndet för denna odlade växt spridd nära bebyggelse och förmodligen utkommen med jord. Hur den kommit till det nu aktuella sandtaget är mera osäkert. Tidigare är arten bara funnen i *Visby*, dels nära utställda blomlådor i hamnen 1997 (ej kvar 1998; Johansson 1998) samt mellan lasarettet och Norderstrand, en planta 2009 i nyligen påförd alternativt omrörd jord vid promenadstigen (Jörgen Petersson conf. E. Ljungstrand 2012; Petersson 2010).

***Cosmos bipinnatus* – rosenskära**

Under det gångna året stod sex plantor i kanten av en jordhög vid Stadshagen i *Endre* (Jörgen Petersson). Gotlands fjärde fynd för denna odlade växt. De föregående växtplatserna har noterats som soptipp, i sandtag och i stadsmiljö (se Petersson 2013).

***Echinops sphaerocephalus* – bolltistel**

Artens fjärde aktuella växtplats på Gotland påträffades 2014. Ett exemplar noterades i sandtagen vid Slättflishage i *Follingbo* (Gun Ingmansson). Odlad växt som har noterats tillfälligt förvildad på utkast och i vägkanter.

Först blev bolltistel rapporterad av Johansson (1897) från Etebols i *Lummelunda* 1884 (K. N. Berg). Kollektor samlades här samma år (K. N. Berg i S det. T. Karlsson 1985, VI; Karlsson 1986). I äldre tider också funnen i *Klinte*, utan lokal 1920 (Sven Norrby Söderström i VI), nära kyrkan 1923–33 (E. Th. Fries i LD det. T. Karlsson 1984, S det. T. Karlsson 1985; Fries 1934, Karlsson 1986) samt nära kyrkan i en äng vid vägen till Klintehamn 1961 (N. Lundqvist i UPS; Karlsson 1986).

Aktuella uppgifter i PGF finns från *Havdhem*, nära Burge, på utkast i en vägkant 2007 (Anders Svensson med flera i ARK), *När*, 100 m norr om Hemmor, nära en kalkugn vid Burgen, i en vägkant 1989 (Gun Ingmansson; Johansson 1998), *Visby*, oljedepå-området vid hamnen 1986 (Bengt Larsson; Johansson 1998) samt Hällarna öster om Palissadgatan 1986 (Bengt Larsson; Johansson 1998).

***Helianthus tuberosus* – jordärtskocka**

Under det gångna året växte flera plantor på jordhögar vid Stadshagen i *Endre* (Bo Göran Johansson, Jörgen Petersson). Jordärtskocka är en sedan länge odlad art på Gotland (Johansson 1998), som mest har hittats på skräp- och soptippar, jordhögar samt som kvarstående på ödetomt. Fyndet 2014 är det åttonde aktuella.

Tidigast uppmärksammas från Vikarstenarna på Gotska Sandön, *Fårö* 1980 (L. Fagerström; Ingmansson & Petersson 1989). Säkra fynd har under senare år gjorts vid: *Öja*, Burgsvik, på jordhög cirka 1988 (Björn Aldén; Johansson 1998), *Fröjel*, Mulde, söder om ridhuset, på skräphög cirka 15 exemplar 2001 (Gun Ingmansson), *Hogrän*, 250 m nordväst om Snäckarve (södra gården), på skräphög 1993 (Bo Göran Johansson), *Visby*, söder om Terra Nova, på lövtipp 2012 (Gun Ingmansson; Petersson 2013),

Stora Törneqvior, på ödetomt 1996 (Bengt Larsson; Johansson 1998) och i *Roma*, på soptippen 1989 (Gun Ingmansson; Johansson 1998). Dessutom föreligger en uppgift från *Tofta*, sydost om Nasume myr, spridd på f.d. åkermark 1996–97 (sterila plantor, Jörgen Petersson; Johansson 1998), vilka förmodligen tillhörde denna art men förväxling med andra *Helianthus* kan inte uteslutas (Petersson 2013).

***Pilosella aurantiaca* ssp. *aurantiaca* – rödfibbla**

År 2014 påträffades fem exemplar på plan mark i sandtagen vid Slättflishage i *Follingbo* (Gun Ingmansson). Odlad växt som har blivit funnen kvarstående samt förvildad med utkast. Funnen i trädgård, väg- och gatukanter samt på utkast.

Sju äldre växtplatser har hittats, främst i trädgårdar och parker. Först uppgiven för Gotland av Leffler (1866) som flerstädes (G. von Cederwald). Tidigast samlad utanför Vibble trädgård i *Västerhejde* 1855 (Westöö i UPS det. Dt 1905, VI, O. Jonsson i GB, S. Jonsson i UPS det. Dt 1905, H. Stoltz i UPS det. Dt 1905; Eisen & Stuxberg 1869, Johansson 1897). Här blev den senast samlad 1916 (E. Th. Fries i LD det. T. Tyler 1999, UPS). Övriga äldre fynd har rapporterats från *Hemse*, *Visby*, *Endre*, *Bro* och *Othem*.

Tidigare har aktuella lokaler hittats i *Östergarn*, på gräsmatta i trädgård 1998 (Eva Berneus), *Gammelgarn*, 1,35 km nor om Sjaustru 1985, 1991 (Mats Thulin resp. Torbjörn Lindell & Sven Svensson), *Västergarn*, öster om Paån, på utkast 1998 (Jörgen Petersson), *Västerhejde*, Vibble vid Tullebo, i torr välgkant 3–4 plantor 2010 (Ola Malm

Kaukasisk murgröna *Hedera colchica*. Foto: Gun Ingmansson

i ARK), Visby, Innerstaden vid S:t Nicolaigränd, på trottoar cirka 50 exemplar 2004 (Liz Jillhed, Gun Ingmansson) samt vid Talludden nära Chokladvillan, i vägkant cirka fem plantor i blom samt många rosetter 1997 (Anders Lekander).

***Rudbeckia hirta* – sträv rudbeckia**

Under det gångna året växte ett exemplar i en jordhög vid Stadshagen i *Endre* (Jörgen Petersson). Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet inkom sträv rudbeckia med vallfrö, i dag är arten mest spridd genom köpt matjord, samt som förvildad från odling (Johansson 1998). Tidigare förekom även spridning längs öns järnvägar.

Först angiven av Ahlfbvengren (1888, felaktigt som *Buphtalmum salicifolium*) som inkommen med utländskt frö till klöverbullar vid Häglajvs och Forse i *Hejde*, Simonarve i *Eskelhem* och *Visby*. Lénström (1888) rättade bestämningen till denna art (jfr Hylander 1970). Kollektioner har samlats vid Häglajvs i *Hejde* 1882 (Ahlfbvengren i S) samt Simonarve i *Eskelhem* 1880 (K. Bolin i S). I äldre tider även funnen i *Silte*, *Hemse*, *Etelhem*, *Mästerby*, *Västerhejde*, *Halla*, *Roma*, *Endre*, *Vallstena*, *Väskinde* och *Othem*.

Aktuella fynd har gjorts i *Grötlingbo*, vid Viklunde, i utfyllnadsjord i gräsmatta sju exemplar, varav tre i blom 2001 (Marita Westerlind; Westerlind 2001, Petersson 2002) samt vid f.d. lärarbostaden, i köpt matjord en planta 2001 (Marita Westerlind; Westerlind 2001, Petersson 2002) och i *Follingbo*, öster om Dede, i kanten av väg 143 en planta 1985 (Magdalena Agestam, Bo Göran Johansson; Johansson & Larsson 1986). Fjölårets fynd blev det fjärde aktuella på ön.

***Tagetes patula* – sammetsblomster**

Gotlands andra växtplats noterades 2014 med en planta nära de f.d. verkstäderna på f.d. P18-området, Visborg i *Visby* (Dennis Nyström i ARK). Denna odlade växt har tidigare endast blivit funnen i *Grötlingbo*, i ett sandtag vid Ekekorset nära Brunns, 2012 (Marita Westerlind; Petersson 2013).

***Hedera colchica* – kaukasisk murgröna**

Ny art för Gotland. Den växte 2014 med 100 m² på tre tallar just väster om Muramaris i *Visby* (Gun Ingmansson det. Bo Göran Johansson). Möjligen tidigare planterad på platsen och kvarstående alternativt spridd från den närliggande trädgården vid Muramaris, men där sågs ingen kaukasisk murgröna. Arten hade blomknoppar vid Muramaris, men det är osäkert om den klarar av att blomma och sätta frö (allt enligt Bo Göran Johansson).

***Eryngium maritimum* – martorn**

Tre exemplar, varav två fertila, hittades sent under 2014 nära stranden vid Mullvalds strandskog i *Ardre* (Gun Ingmansson, Rolf Lundqvist). Exemplaren växte en bit upp från stranden i närheten av ungallar. Den nu funna lokalen kan motsvara eller ligga nära några tidigare noteringar från detta område. År 1948 är växten nämligen antecknad från stranden väster om Sjaustru i *Gammelgarn* (Bengt Pettersson i anteckningsbok,

UME). Ett exemplar var kvar i samma område, men i *Ardre* socken år 1981 (Jacobsson 1981). Petersson (2009b) redovisade 17 då kända växtplatser på Gotland. Martorn är fridlyst och rödlistad som Starkt hotad (EN) 2015.

***Heracleum platytaenium* – hörsneloka**

Spridningen för denna till Gotland inkomna art fortsätter. År 2013 noterades denna storvuxna växt i kanten av en ödetomt (Båtare 1:6 II) norr om Lina myr i *Gothem* (Ann & Sten Wikström, Jörgen Petersson). Vid en kontroll 2014 befanns hela den f.d. trädgården närmast ha en heltäckande förekomst av hörsneloka, uppskattad till 600 m² (Jörgen Petersson). Dessutom hittades arten 2014 med två närliggande bestånd (en lokal) längre österut i samma socken (båda Jörgen Petersson). 25 plantor växte på en jordvall (vägkantsavskrap?) 400 m nordväst om Båntebingels. På den andra växtplatsen, som låg 330 m längre mot nordost, fanns 100 m² i en liten skogsdunge 100 m nordost om Västerbjärs 1:7. Med dessa två nya lokaler har vi nu nio lokaler på Gotland för hörsneloka. Artens historia på ön och övriga lokaler redovisas av Petersson (2011).

Litteratur:

- Ahlfvengren, F.E. 1888. Växtgeografiska bidrag till Gotlands flora. – Bot. Notiser 1888: 113–116.
ArtDatabanken SLU 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007. Smålands Flora. SBF-förlaget, Uppsala.
Eisen, G. & Stuxberg, A. 1869. Gotlands Fanerogamer och Thallogamer med fyndorter för de sällsyntare. – Uppsala.
Fries, E.Th. 1914. Några floristiska notiser från Gotland. – Svensk Bot. Tidskr. 8: 263–266.
Fries, E.Th. 1917. Några gotländska växtlokaler. – Svensk Bot. Tidskr. 11: 134–137.
Fries, E.Th. 1920. Några gotländska växtlokaler. – Svensk Bot. Tidskr. 14: 341–344.
Fries, E.Th. 1925. Några gotländska växtlokaler. – Svensk Bot. Tidskr. 19: 426–429.
Fries, E.Th. 1934. Några gotländska växtlokaler. – Bot. Notiser 1934: 261–265.
Fåhræus, G. & Högström, S. 1985. Nyheter i Gotlands flora 1984. – Rindi 5: 11–21.
Hartman, C. 1861: Handbok i Skandinavians flora. 8 uppl. – Stockholm.
Hultén, E. 1950 (2:a uppl. 1971). Atlas över växternas utbredning i Norden. – Stockholm.
Hylander, N. 1970. Prima loca plantarum vascularum Sueciae. – Svensk Bot. Tidskr. 64 (supplement).
Ingmansson, G. & Larsson, B. 1987. Visby växer! – Rindi 7: 48–57.
Ingmansson, G. & Petersson, J. 1989. Växter på Gotska Sandön. – Rindi 9: 51–136.
Jacobsson, R. 1981. Floristiska notiser. Petasites spurius, spjutskräp. – Rindi 1, nr. 2: 18.
Johansson, B.G. & Larsson, B. 1986. Nyheter i Gotlands flora. – Rindi 6: 23–32.
Johansson, B.G. & Larsson, B. 1996. Odlade växter i Gotlands natur I. – Rindi 16: 87–199.
Johansson, B.G. & Larsson, B. 1997. Odlade växter i Gotlands natur II. – Rindi 17: 47–139.
Johansson, B.G. 1998. Odlade växter i Gotlands natur III. – Rindi 18: 51–161.
Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk granskning af dess kärlväxtflora. – K. V. A. Handl., Bd. 29:1.
Johansson, K. 1910. Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. – Bot. Notiser 1910: 209–258.
Karlsson, T. 1986. Tre arter av Echinops, bolltistel, förvildade i Sverige. – Svensk Bot. Tidskr. 80: 279–288.

- Karlsson, T. 1999. Efterlysning: *Luzula divulgate*. – Rindi 19: 153–154.
- Karlsson, T. 2012a. Nya namn på nordiska växter. 1. Lummerväxter–kirimojaväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 106: 138–155.
- Karlsson, T. 2012b. Nya namn på nordiska växter. 2. Kallaväxter–sparrisväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 106: 217–232.
- Karlsson, T. 2012c. Nya namn på nordiska växter. 3. Kaveldunsväxter–strimbladsväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 106: 277–291.
- Karlsson, T. 2013a. Nya namn på nordiska växter. 4. Vallmoväxter–jungfrulinsväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 14–27.
- Karlsson, T. 2013b. Nya namn på nordiska växter. 5. Rosväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 80–94.
- Karlsson, T. 2013c. Nya namn på nordiska växter. 6. Almväxter–korsblommiga. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 264–286.
- Karlsson, T. 2013d. Nya namn på nordiska växter. 7. Sandelträdsäxter–aukubaväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 329–343.
- Karlsson, T. 2013e. Nya namn på nordiska växter. 8. Måreväxter–verbenaväxter. – Svensk Bot. Tidskr. 107: 42–58.
- Karlsson, T. 2014. Nya namn på nordiska växter. 9. Järneksväxter–flockblommiga. – Svensk Bot. Tidskr. 108: 78–101.
- Karlsson, T. & Agestam, M. 2013. Checklista över Nordens kärlväxter – version 2013-04-23. <http://www.euphrasia.nu/checklista/> (hämtad 2014-05-11).
- Krok, Th. O. B. N. & Almquist, S, Jonsell, B. & L. (red.), 2012. Svensk Flora. Fanerogamer och kärlkryptogamer. Liber AB, Stockholm.
- Larsson, B. 1985. Soptippen i Visby ur botanisk synpunkt. – Rindi 5: 7–10.
- Leffler, J.A. 1866. Strödda bidrag till Sveriges Flora. – Bot. Notiser 1866: 170–184.
- Lénström, C.A.E. 1888. Spridda växtgeografiska bidrag till Skandinavians flora. – Bot. Notiser 1888: 256–263.
- Petersson, J. 1990. Nyheter i Gotlands flora 1989. – Rindi 10: 4–13.
- Petersson, J. 1991. Nyheter i Gotlands flora 1990. – Rindi 11: 16–27.
- Petersson, J. 1994. Nyheter i Gotlands flora 1993. – Rindi 14: 4–18.
- Petersson, J. 1996. Nyheter i Gotlands flora 1995. – Rindi 16: 14–33.
- Petersson, J. 1997. Nyheter i Gotlands flora 1996. – Rindi 17: 3–14.
- Petersson, J. 1999. Nyheter i Gotlands flora 1997 och 1998. – Rindi 19: 3–23.
- Petersson, J. 2002. Nyheter i Gotlands flora 2001. – Rindi 22: 3–16.
- Petersson, J. 2004. Nyheter i Gotlands flora 2003 och 2004. – Rindi 24, nr 3: 3–25.
- Petersson, J. 2006. Nyheter i Gotlands flora 2005 och 2006. – Rindi 26: 123–146.
- Petersson, J. 2009a. Nyheter i Gotlands flora 2008. – Rindi 29: 3–19.
- Petersson, J. 2009b. Inventering av martorn *Eryngium maritimum* på Gotland sensommaren 2009. – Rindi 29: 47–63.
- Petersson, J. 2010. Nyheter i Gotlands flora 2009. – Rindi 30: 18–35.
- Petersson, J. 2011. Nyheter i Gotlands flora 2010. – Rindi 31: 3–14.
- Petersson, J. 2012. Nyheter i Gotlands flora 2011. – Rindi 32: 3–22.
- Petersson, J. 2013. Nyheter i Gotlands flora 2012. – Rindi 33: 3–29.
- Petersson, B. ms 1948. Anteckningsböcker förvarade vid Forskningsarkivet, Umeå universitet.
- Petersson, B. 1971. Översiktsplan för gotlandskusten. 1. Inventering av växtlighet och landskapsbild. – Visby, s. 5–121.
- Westerlind, M. 2001. Växtfynd 2001. – Rindi 21: 75–76.

Inventering av Alvarstånds

Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica

år 2014 inom naturreservatet Mallgårds haid, Alskog socken på Gotland

JÖRGEN PETERSSON

Inledning

Inventeringen av alvarstånds genomfördes år 2014 för att ta reda på huruvida denna skyddade växt inom EU ökat eller minskat inom Mallgårds haid naturreservat tillika område för Natura 2000. Reservatet på 166 ha är främst avsatt för att bevara bestånden av alvarstånds. Vid en inventering av alvarstånds år 2000 (Petersson 2000) visade sig området för det nuvarande reservatet hysa en tät population av denna växt. Sommaren 2000 hittades inom reservatets gränser 521 stänglar av alvarstånds (gula markeringar på bifogad karta). Det motsvarade då ca 22,5 % av alla noterade under inventeringen på Gotland samma år.

För nätverket Natura 2000 har Sverige förbundit sig att avsätta områden som skydd för arterna ingående i EUs Art- och habitatdirektiv. På grund av detta bildades det nuvarande reservatet av Länsstyrelsen i Gotlands län. Detta för att långsiktigt bevara växtmiljön för alvarstånds. Alvarstånds var 2014 rödlistad som Nära hotad, NT (Gärdenfors 2010).

Historik

Alvarstånds bedömdes till en början vara en form av vattenstånds (nuvarande namn *Jacobaea aquatica*). Den angavs från Gotland först av Leffler (1866) vid Fardume i Rute (enl. S. F. Ekman). En kollekt samlades redan 1862 vid det närbelägna Kauparve i Rute (S. F. Ekman & S. L. Törnquist i UPS rev. *Senecio jacobaea* ssp. *gotlandicus* R. Sterner 1932, M. Hjertson 2001). Andra insamlingar skedde under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet: Allvide i Hogrän 1865 (E. Berglund & A. Enderberg i UPS det. M. Hjertson 2001, VI; O. A. Westöö enl. Johansson 1897); på fuktigt sandfält väster om Sandarve kulle i Fardhem (Eisen & Stuxberg 1869; Fardhem utan lokal 1881 K. Niklasson i UPS det. R. Sterner 1932, VI; Alb. Nilsson enligt Johansson 1897);

Klinteberget i Klinte 1890 (F. E. Ahlfgvengren i GB, LD, S det. T. Karlsson 2006, UPS rev. M. Hjertson 2001; Johansson 1897), senare även Klinteberget strax öster om kyrkan och i Prästhagen 1921, 1925 (A. Wollert i UPS rev. M. Hjertson 2002, S. G. Hulteman i VI, B. Nilsson i S det. T. Karlsson 2006) samt utan lokal i Klinte 1926 (K. Anderberg i UPS rev. M. Hjertson 2001); Högbro i Roma 1903 (K. Johansson i UPS rev. M. Hjertson 2002); på hållmark vid Gervide i Sjonhem 1937 (E. Th. Fries i LD det. T. Tyler 2001). Från Gothem gjordes en insamling som möjligen också hör hit redan 1841 (herb. J. W. Zetterstedt i LD troligen ssp. *gotlandicus* T. Tyler 2001) samt från Botvaldevik i samma socken 1921 (S. Norrby Söderström i VI). Under rätt taxonomisk enhet, som *Senecio jacobaea* var. *gotlandicus*, först angiven hos Neuman & Ahlfgvengren (1901).

Alvarstånds avgränsning och utbredning

Alvarstånds räknas i dagsläget som en underart ssp. *gotlandica* inom arten stånds *Jacobaea vulgaris* (tidigare *Senecio jacobaea*), där de andra underarterna i Sverige är vanlig stånds ssp. *vulgaris* och knappstånds ssp. *dunensis*. På Gotland är knappstånds, som saknar kantblommor, tämligen allmän medan vanlig stånds är sällsynt, det omvända förhållandet gäller för fastlandet. Skiljekaraktärerna anges i flororna vara att alvarstånds har hela eller nästan hela rosettblad och att bladen i övrigt har färre flikar än vanlig stånds och knappstånds. En annan viktig skillnad jämfört med de andra underarterna är att alvarstånds växtplatser är naturliga och begränsade till kalkrika öppna miljöer. Vanlig stånds och knappstånds är kulturbundna och förekommer mest i vägar, kanter, på skräpmark eller liknande. Alvarstånds (och vanlig stånds) har i jämförelse med knappstånds stora gula kantblommor, som lyser på långt håll. En annan karaktär, som noterades under inventeringarna år 2000, är bladens färg och tjocklek. Hos knappstånds är rosettbladen rent gröna och tunnare jämfört med alvarstånds mer grågröna och tjockare blad. Knappstånds är i allmänhet mer högvuxen än alvarstånds.

Alvarstånds har tidigare uppfattats som endemisk för Öland och Gotland (Jonsell & Karlsson i Jonsell 2004). Genetiska studier under senare år (Wysk m.fl. 2009) liksom kontroll av belägg i herbarier (Conti m.fl. 2012), har visat att alvarstånds även förekommer i östra Grekland, norra Montenegro, mellersta Italien, östra Österrike samt sydvästra Ryssland. Alvarstånds bedöms floristiskt tillhöra ett sydosturopeiskt stäppelement och växten bör eventuellt ges artstatus (Wysk m.fl. 2009), men ytterligare forskning behövs för att bekräfta detta.

Bakgrund till inventeringarna år 2000

Alvarstånds var länge ansedd som endemisk för Gotland och Öland och hade därför ett högt skyddsvärde både ur ett inhemskt och internationellt perspektiv. Växten var därmed medtagen i Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000), EUs Art- och

Alvarstånds *Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica*. Foto: Jörgen Petersson

habitatdirektiv (Bilaga 2 och 4) samt i IUCNs globala rödlista för kärlväxter (Walter & Gillett 1998). Alvarståndets var och är dessutom fridlyst i Sverige.

Inom Sveriges gränser fanns förutom alvarståndets endast 12 kärlväxter upptagna på den globala rödlistan för kärlväxter, varav följande återfinns på Gotland: gotlands-sippa *Pulstilla vulgaris* ssp. *gotlandica*, gotländsk nunneört *Corydalis gotlandica*, brun ögontröst *Euphrasia salisburgensis* ssp. *schoenicola* och avarönn *Sorbus teodori*. I EUs Art- och habitatdirektiv finns alvarståndets medtagen tillsammans med 39 andra svenska kärlväxter. Förutom de gotländska växter, som medtagits på den globala rödlistan, tillkommer här följande arter: nipsippa *Pulsatilla patens*, dvärglåsbräken *Botrychium simplex*, guckusko *Cypripedium calceolus*, gulyxne *Liparis loeselii* och kalkkrassing *Erucastrum supinum*. Kopplat till EUs Art- och habitatdirektiv finns ett åtagande från Sveriges sida att avsätta områden för skydd av dessa växter inom nätverket Natura 2000 (Cederberg & Löfroth 2000).

På grund av ovanstående fick Gotlands Botaniska Förening under våren 2000 en förfrågan att inventera tre av arterna: alvarståndets, avarönn och kalkkrassing. Förfrågan om detta förmedlades av ArtDatabanken på uppdrag från Naturvårdsverket. Föreningen åtog sig till en början två av arterna, avarönn vilken inventerades av Stig Högström (Högström 2003) och alvarståndets vilken inventerades av undertecknad (Petersson 2000). Båda inventeringarna genomfördes under sommaren och förhösten 2000. Kalkkrassing blev inventerad först år 2001 (Ingmansson & Petersson 2002).

Inventeringen år 2000 samt vissa jämförelser med inventeringen år 2014

Inventeringen år 2000 startade 10 juli och pågick till 14 september. I början av säsongen var en del exemplar fortfarande i knopp och i slutet var de flesta överblommade. Detta innebar att vissa exemplar kan ha undgått upptäckt i början och slutet av inventeringen. Som underlag för inventeringen fungerade de lokalangivelser, som tidigare rapporterats under Projekt Gotlands Flora (start 1983). I stort sett samtliga dessa tidigare växtplatser besöktes och utgjorde en kärna varifrån större områden genomsöktes. Om nya bestånd hittades utgick den vidare inventeringen från dessa tills inga nya fynd kunde noteras i området.

Som hjälp i inventeringsarbetet användes orienteringskartor, som täckte större delen av det aktuella skogsområdet mellan Bare i Etelhem/Altajme i Buttle bort till Torsburgen i Kräklingbo. Huvuddelen av växtplatserna mättes in med en GPS (Garmin etrex). Bestånden prickades också regelbundet in på de använda orienteringskartorna för att få en översiktsskild av utbredningen.

Som inställningar på använd GPS användes år 2000 Rikets nät – RT90. Då erhållna koordinater enligt detta system avviker något från aktuella kartprogram har undertecknad inför inventeringarna år 2014 matat in korrekionssiffror (i Eget UTM-nät enligt följande: Longitud, ursprung: E 015°48,377'; Skala: +1.0000056; Falsk öst: +1500064.1m; Falsk nord: -668.0m) på min nuvarande GPS (Garmin 60CSx) för att

uppnå mer exakta koordinater. Skillnaden består i att Rikets nät ger koordinater med lägre värden (-3 m i Syd-Norr och -13 m i Väst-Öst) jämfört med de korrigerade koordinaterna enligt Eget UTM-nät. De äldre GPS-koordinaterna från år 2000 har därför räknats om genom att addera 3 respektive 13 m på koordinaterna för att kunna jämföra dessa med koordinaterna från år 2014.

En annan skillnad är osäkerheten hos de uppmätta koordinaterna. Genom bättre mottagare (GPS) har mer exakta värden efter hand erhållits. Även sändarenheten på tillgängliga satelliter bör ha förbättrats. Under inventeringen år 2000 antecknades de angivna osäkerheterna (enligt använd GPS), vilka varierade från ± 5 m till ± 20 m, med ett genomsnitt på drygt ± 8 m. Att felaktigheterna kan vara större än så framgår av en notering i östra gränsen av nuvarande reservatet Guffride, vilken angavs som ”just N stig x gräns” med antecknade koordinater 6363712 1669201. Av den på orienteringskartan inprickade växtplatsen framgår att den verkliga platsen låg, där det nu står ett skyltställ för Guffridereservatet. Under inventeringen år 2014 noterades samma växtplats med koordinaterna 6363746 1669250, en koordinat som ligger nära den verkliga platsen enligt använda tillgängliga kartprogram (Mapinfo, Eniro kartor). Sådana klara felaktigheter som upptäckts har justerats inför produktionen av bifogade kartor.

År 2014 angav GPSen värden avseende osäkerheten för koordinaterna mellan ± 2 m upp till ± 5 m, med en klar övervikt för värdena ± 3 m och ± 4 m.

Inventeringens resultat år 2000

Antal

Sammantaget sågs 2316 blommande stänglar av alvarstånds. Växten är flerårig men bildar under åtminstone första året efter groning endast bladrossetter. Dessa räknades ej (på grund av tidsbrist), men kan uppskattas till minst lika många som de blommande exemplaren. Då med all säkerhet en del exemplar missades bakom någon enbuske el. dyl. bör den fertila populationen år 2000 på Gotland uppgått till i storleksordningen 2500 exemplar. Därmed bör det totala beståndet (inklusive ettåringarna) ha varit ca 5000 exemplar.

Utbredning år 2000

Alvarstånds fanns på Lojsta hed – i området från skogen 3 km SSV Vättinge i Hejde socken till Torsburgen i Kräklingbo socken. Söder om detta fanns mindre bestånd inom Stångå socken i skogarna mellan Stångkvie och Broträsk.

I kalktallskogarna inom socknarna Etelhem, Buttle, Garde, Alskog och Ala låg växtens centrala utbredningsområde. Här noterades 1713 stänglar under inventeringen sommaren 2000. Det motsvarade 74 % av beståndet på ön. Exemplarens fördelning på respektive socken var följande: Etelhem 135 stänglar, Buttle 276 st., Garde 80 st., Alskog 787 st. och Ala 435 st.

Växtmiljöer år 2000

Alvarstånds är på Gotland ett felaktigt namn för denna växt. Kalkstånds skulle med hänsyn till de noterade växtplatsernas geologi och växtlighet passa bättre. Växten föredrar ren kalk såsom kalkryggar, små kalkkullar eller kalkberg med gles vegetation i övrigt. Kalkstenen är påfallande ofta genomdragen av sprickor eller har karsttendenser. Dräneringen skall alltså vara god året runt för att alvarstånds skall trivas. Den kräver även god ljustillgång och står alltid solöppet i gläntor eller gles enbuskmark i kalktallskogar.

Under inventeringen år 2000 undersöktes följearter runt bestånden av alvarstånds på en rad växtplatser. Bland buskar och träd befanns en *Juniperus communis* (92 % av undersökta bestånd) och tall *Pinus sylvestris* (81 %) vara helt dominerande och karakteriserade biotopen som enbuskrik kalktallskog. Närmast följde rött oxbär *Cotoneaster scandinavicus* (31 %) och gran *Picea abies* (17 %).

Bland de risartade växterna var mjölon *Arctostaphylos uva-ursi* (63 %) vanligast. I övrigt noterades stenbär *Rubus saxatilis* (13 %) samt ljung *Calluna vulgaris* och blåhallon *Rubus caesius* (<10 %).

Bland örter, graminider och lavar (de som antecknats) var följande typiska för växtplatser med alvarstånds: fårsvingel *Festuca ovina* (94 %), färgmåra *Asperula tinctoria*

Hällmarkstallskog på Mallgårds haid, Alskog. Foto: Jörgen Petersson

(94 %), backtimjan *Thymus serpyllum* (90 %), blodnäva *Geranium sanguineum* (88 %), gulmåra *Galium verum* (83 %), renlavar *Cladina* sp. (77 %), praktbrunört *Prunella grandiflora* (65 %), tulkört *Vincetoxicum hirsutiflorum* (58 %), vitmåra *Galium boreale* (58 %) och getrams *Polygonatum odoratum* (52 %). Relativt vanliga var även fältsippa *Pulsatilla pratensis* (44 %), mattfibbla *Pilosella officinarum* ssp. *peleterioides* (42 %), småfingerört *Potentilla verna* (40 %), liten blåklocka *Campanula rotundifolia* (40 %), slankstarr *Carex flacca* (35 %), vispstarr *Carex digitata* (29 %), bergslok *Melica nutans* (27 %), bergskrabba *Globularia vulgaris* (27 %), brudbröd *Filipendula vulgaris* (25 %), grusslok *Melica ciliata* (23 %) och uddögöströst *Euphrasia stricta* var. *stricta* (23 %).

Eftersom denna växt sprids med vindburna frön etablerar den sig ibland i kulturskade biotoper, där kalkstenen frilagts. Så sker t.ex. i vägkanter, markberedningsgropar på hyggen samt på avbanad mark vid gränsmarkeringar.

Inventeringen år 2014

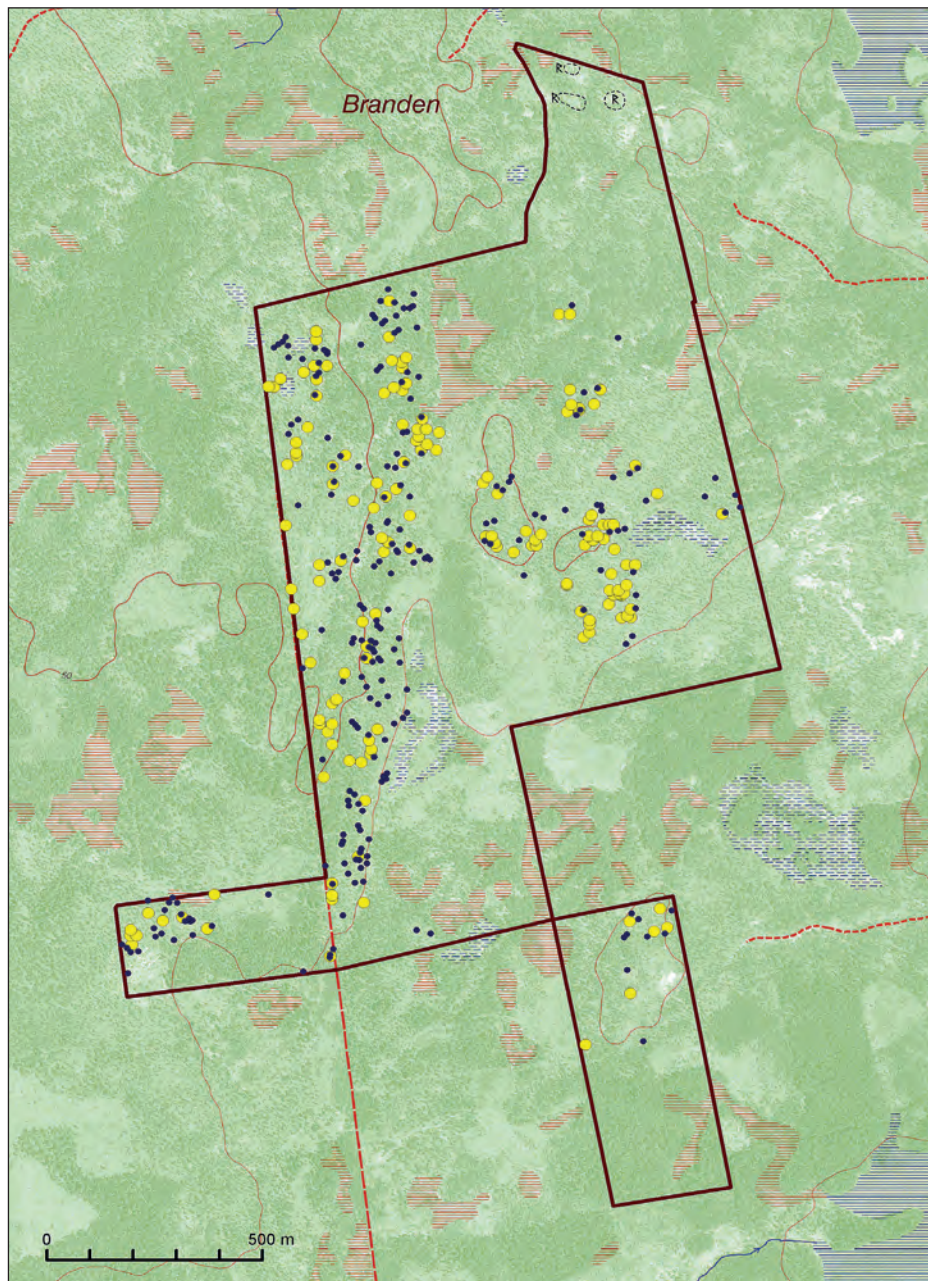
Inventeringen begränsades till området för reservatet Mallgårds haid i Alskogs socken på sydöstra Gotland. Även det intilliggande reservatet Guffride genomfördes. Inventeringen genomfördes fem dagar under perioden 26 juli till 1 augusti 2014. Denna tid bedömdes vara optimal, på så sätt att alla plantor vid tidpunkten var i blom och genom att få exemplar hade hunnit blomma över.

2014 fick en mycket tidig vår, frostnätter i början av maj, kyligt väder i juni och mycket varmt under stora delar av juli. Nederbörd förekom regelbundet hela växtperioden innan inventeringen, men beroende på soligt väder med höga temperaturer (ofta runt +30°C) under juli var det ändå rätt torrt i markerna på Mallgårds haid under inventeringen. Under växtperioden för alvarstånds året innan (2013) var förhållandena mycket torrare i samma område och hållmarkerna var upptorkade och brunbrända i slutet av juli.

I likhet med inventeringen år 2000 utgick undertecknad från de tidigare kända växtplatserna för alvarstånds och genomförde dess omgivningarna efter årets plantor. Hittades nya bestånd utökades genomsökningarna till markerna runt dessa. Dessutom kontrollerades alla delar inom reservatet med rätt miljötyp för alvarstånds d.v.s. väl-dränerade kalkhållmarker med gles enbuskrik kalktallskog. Funna bestånd av alvarstånds mättes in med GPS och antalet exemplar respektive antalet stänglar per exemplar noterades. På några växtplatser noterades även antalet ettåriga bladrossetter, men detta gjordes inte regelbundet.

Resultat av inventeringen inom naturreservatet Mallgårds haid år 2014

Sammanlagt inräknades 411 stänglar av alvarstånds år 2014 inom gränserna för reservatet Mallgårds haid, fördelade på 224 koordinatsatta växtplatser (mörkblå prickar på

Resultat av inventeringen 2000 (gula prickar) och 2014 (blå prickar).

karta). Antalet plantor bedömdes till 365, vilket ger ett genomsnitt på 1,13 stänglar per planta. Vid en del plantor räknades även de runtomkring förekommande sterila, ettåriga bladrosetterna. Bland de högsta antalen fanns vid en ensam stängel tio bladrosetter, vid ett annat exemplar (med stjälken ovan basen delad i tre sekundära stänglar) fanns sju bladrosetter.

Under inventeringen år 2000 inräknades 512 stänglar noterade på 150 koordinatsatta platser (gula något större prickar). Det innebär att antalet stänglar mellan år 2000 och 2014 minskat med ca 20 %. Under inventeringen år 2000 sammanfördes ibland antalet stänglar inom större ytor till en och samma koordinat, vilket delvis förklarar det mindre antalet växtplatser detta år.

På platser med motsvarande koordinater båda åren fanns i flera fall betydligt fler stänglar och därmed tätare bestånd år 2000 jämfört med år 2014. Inom ett öppet område i östra kanten av kalkburgen och ca 150 m öster om körvägen (runt koordinat enligt RT90: 6364600 1668485) hade undertecknad en klar minnesbild av rika förekomster år 2000. På två koordinatsatta växtplatser i detta område år 2000 noterades också sammantaget 69 stänglar. Motsvarande siffra år 2014 blev 16 stänglar (12 växtplatser). Ingen förändring av miljön verkar ha skett mellan de båda åren för inventeringarna, vilket kan förklara minskningen. På en annan växtplats närmast körvägen fanns 28 stänglar år 2000, där enbart en stängel kunde ses år 2014. På 28 växtplatser med i stort samma koordinater båda åren, antecknades 176 stänglar år 2000, medan det på samma platser år 2014 hittades endast 74 stänglar. På dessa växtplatser skedde alltså en minskning med 60 %. Det framgår dock av bifogad karta att alvarstånds år 2014 även setts på flera nya växtplatser samtidigt som växten inte blommade på andra växtplatser noterade år 2000. Detta kan antyda att alvarstånds "flyttar runt" inom området med blomning på skilda platser över tiden. Möjligen finns en tendens till att de mer öppna och därmed av torka mer påverkade växtplatserna inte hade så många blommande exemplar år 2014.

Det negativa resultatet år 2014 kan alltså ha varit beroende av årsmånen. Möjligen kan den torka som förekom 2013 ha slagit ut ettårsrosetterna och därmed minskat antalet möjliga stänglar år 2014. För att få ett klarare besked avseende beståndets fluktuationer olika år och långsiktiga trender bör inventeringar av alvarstånds genomföras under en serie av år. Årliga inventeringar borde också ha genomförts efter år 2000 för att man då skulle ha erhållit statistiska basvärden för populationen på Mallgårds haid. Vi vet nämligen inte i dag om antalet stänglar år 2000 var en notering under ett toppår eller motsvarade ett bestånd under ett normalår.

Resultat av inventeringen inom naturreservatet Guffride år 2014

År 2014 hittades 19 stänglar (på 18 plantor) fördelade på nio växtplatser inom Guffride naturreservat. Motsvarande siffror för år 2000 var 11 stänglar på sex växtplatser. Här har alltså en ökning skett under tidsperioden mellan inventeringarna. Materialet är dock för litet för att göra en mer omfattande analys.

Skötselsynpunkter

Inget bete förekommer numera i de inventerade skogarna. Växtens förmåga att överleva bete är därför okänd. Från öländska marker, där alvarstånds växer på kalkrika torrängar och spricksträngsalvar, anges följande (Andersson & Gunnarsson 2013): ”Det förefaller som arten betas trots att vanlig stånds är giftig åtminstone för hästar. För hårt bete skulle missgynna arten men även igenväxning.” Alvarstånds är alltså beroende av att de gotländska kalktallskogar, där växten förekommer, hålls öppna och inte tillåts växa igen. Alltför långt gången igenväxning skulle med all säkerhet missgynna denna exklusiva växt. Ett extensivt bete med ungnöt bör testas inom något mindre område helst utanför reservaten.

Försöksvis kan man även inom mindre ytor genomföra ett skonsamt skogsbruk med plockhuggning och en eventuell mindre röjning av enbuskar i tätare delar av dessa annars glesa skogar. Detta för att åstadkomma en utglesning av tallskogarna och enbuskmarkerna. Det är dock viktigt att trädgrenar o.dyl. ej lämnas kvar, vilka kan täcka växtplatserna. Timmerupplag får ej etableras på de gläntor där växten förekommer.

Tack!

Ett hjärtligt tack framförs härmed till Stellan Hedgren, som förtjänstfullt producerat bifogad karta och definierat de koordinater från år 2000, vilka ligger inom de aktuella reservatens område.

Alvarstånds *Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica* i miljö på Mallgårds haid, Alskog.

Foto: Jörgen Petersson

Litteraturlista:

- Andersson, U.-B. & Gunnarsson, T. 2013. Floraväktarrapport 2012 – rödlistade kärlväxter på alvarmarker. – Krutbrännaren 22: 3–48.
- Cederberg, B. & Löfroth, M. (red.) 2000. Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala
- Conti, F., Bartolucci, F., Tomović, G. & Lakušić, D. 2012. *Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica* (Compositae), new for Italy and Montenegro. – Botanica Serbica 36 (2): 145–147.
- Eisen, G. & Stuxberg, A. 1869. Gotlands Fanerogamer och Thallogamer med fyndorter för de sällsyntare. – Uppsala.
- EUs Habitatdirektiv (Bilaga 2 och 4; Rådets direktiv 92/43/EEG)
- Gärdenfors, U. (ed.) 2000. Rödlistade arter i Sverige 2000. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Gärdenfors, U. (ed.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Högström, S. 2003. Inventering av fagerönn på Gotland år 2000. – Rindi 23: 65–79.
- Ingmansson, G. & Petersson, J. 2002. Kalkkrassing, *Sisymbrium supinum*, på Gotland. – Rindi 22: 21–30.
- Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk behandling af dess kärlväxtflora. – KVAH 29:1.
- Jonsell, B. (red.) 2004. Flora Nordica. General Volume. – Stockholm.
- Leffler, J.A. 1866. Strödda bidrag till Sveriges Flora. – Bot. Notiser 1866: 170–184.
- Neuman, L.M. & Ahlfvengren, F. 1901. Sveriges Flora. – Lund.
- Petersson, J. 2000. Alvarstånds, *Senecio jacobaea* ssp. *gotlandicus*, på Gotland. – Rindi 20: 84–92.
- Walter, K.S. & Gillett, H.J. (eds.) 1998. 1997 IUCN Red List of Threatened Plants. –Compiled by the World Conservation Monitoring Centre. IUCN – The World Conservation Union, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Wysk, R., Nordenstam, B., Kadereit, J.W. & Westberg, E. 2009. The identity and geographical distribution of *Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica*, supposedly endemic to Gotland and Öland (Sweden) – the importance of multiple intraspecific samples. – Taxon 58 (4): 1133–1140.

Årets växt 2015 – ögonpyrola

ULLA-BRITT ANDERSSON

Ögonpyrola *Moneses uniflora* har av SBF:s styrelse utsetts till Årets växt 2015. Tanken med Årets växt är att den ska få en bredare allmänhet att ge sig ut i skog och mark i syfte att leta växter. Årets växt ska därför vara lätt att känna igen och helst finnas i en stor del av Sverige.

Ögonpyrola tillhör familjen ljungväxter Ericaceae. Den fleråriga örten blir 5–15 cm hög och i toppen av stjälken sitter en ensam vit blomma som tittar ner mot marken. De vintergröna bladen sitter nära markytan och är rundade, kortskaftade med sågad kant. Blomningen sker i juni–juli. Den rundade kapseln är upprätt och finns ofta kvar över vintern.

Ögonpyrola växer i hela vårt land, från Skåne i söder till Torne lappmark i norr. Växtplatserna är skuggiga och fuktiga, gärna med rörligt grundvatten. Äldre, mossrika granskogar av fuktig till frisk typ är den vanligaste miljön för arten. Ögonpyrola förefaller ha svårt att etablera sig i ungskogar men kan påträffas i igenväxande sand- och grustag samt i tallskogar på inte alltför urlakad sand. Ögonpyrola klarar inte modernt skogsbruk med slutavverkningar och skogsdikningar. Även upphört skogsbete har missgynnat växten.

Du är välkommen att rapportera fynd av ögonpyrola under 2015. Lägg in dina fynd direkt på Artportalen www.artportalen.se. Fyll gärna i biotop och om notera om något uppenbart hot finns mot växtplatsen. Du kan även gå in på SBF:s webbplats svenskbotanik.se och klicka dig vidare till fliken "Årets växt". Där hittar du en rapportblankett som du kan skriva ut, fylla i för hand och skicka in. Senast 15 oktober 2015 ska rapporterna vara inne.

Ögonpyrola *Moneses uniflora*. Foto: Thomas Gunnarsson

Ögonpyrola *Moneses uniflora* på Gotland

GUN INGMANSSON

Moneses uniflora – ögonpyrola

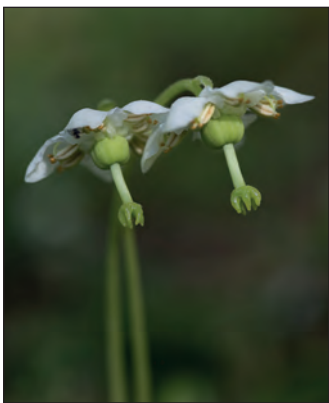
Bartholin (1662), från Fuirens och Sperlings resa på Gotland 1623: Slite, *Othem*.

– Ursprunglig. Mindre allmän, 47 kartblad, 99 km²-rutor.

Frisk till fuktig barrskog, främst på sand; enstaka noteringar i kanter av dysnänkor och på torvholmar. Arten verkar vara kustbunden på Gotland och saknas i stort inom öns kalkområden och centrala jordbruksbygder. Äldre fynd inom dessa områden har gjorts t.ex. i *Lojsta, Sanda, Eskelhem, Tofta, Visby, Tingstäde och Hejnum*. Johansson (1897) bedömde frekvensen som ”H. o. d.”, motsvarande tämligen allmän. I dag är ögonpyrola mindre allmän, vilket innebär en klar minskning under 1900-talet.

(Texten ovan och utbredningskartan är hämtad från kommande landskapsflora)

Många som beskriver ögonpyrola lyfter fram att man blir överraskad och stannar till inför synen av blommande exemplar. Och det är verkligen något speciellt, nästan mystiskt, med de vaxlikt lysande blommorna i sin ofta lite dystra miljö. Trots att blomman böjer sig ner mot marken så syns den mycket tydligt. De fem kronbladens baksidor lyser vita och skyltar intensivt för att locka till sig pollinerande insekter. Artnamnet *Moneses* vill berätta att växten bara har en blomma (till skillnad från de övriga pyrolorna, som har flera blommor). Denna enda blomma är å andra sidan nästan oproportionerligt stor. Ordet pyrola kommer av latinets *pyrus*, som betyder päron. Detta syftar på bladformen hos pyrolaarterna.

Ögonpyrola *Moneses uniflora*.
Foto: Thomas Gunnarsson

Ögonpyrola är på Gotland noterad från socknarna Vamlingbo, Grötlingbo, Eke, Rone, Linde, När, Lau, Alskog, Ardre, Sproge, Eksta, Fröjel, Gammelgarn, Östergarn, Kräklingbo, Gothem, Bäl, Lärbro, Hellvi, Fleringe, Rute, Bunge och Fårö. Kanske kan du göra listan lite längre? Lägg också gärna in ögonpyrolabilder på facebookgruppen ”Gotlands Botaniska Förening” (se adress nedan)!

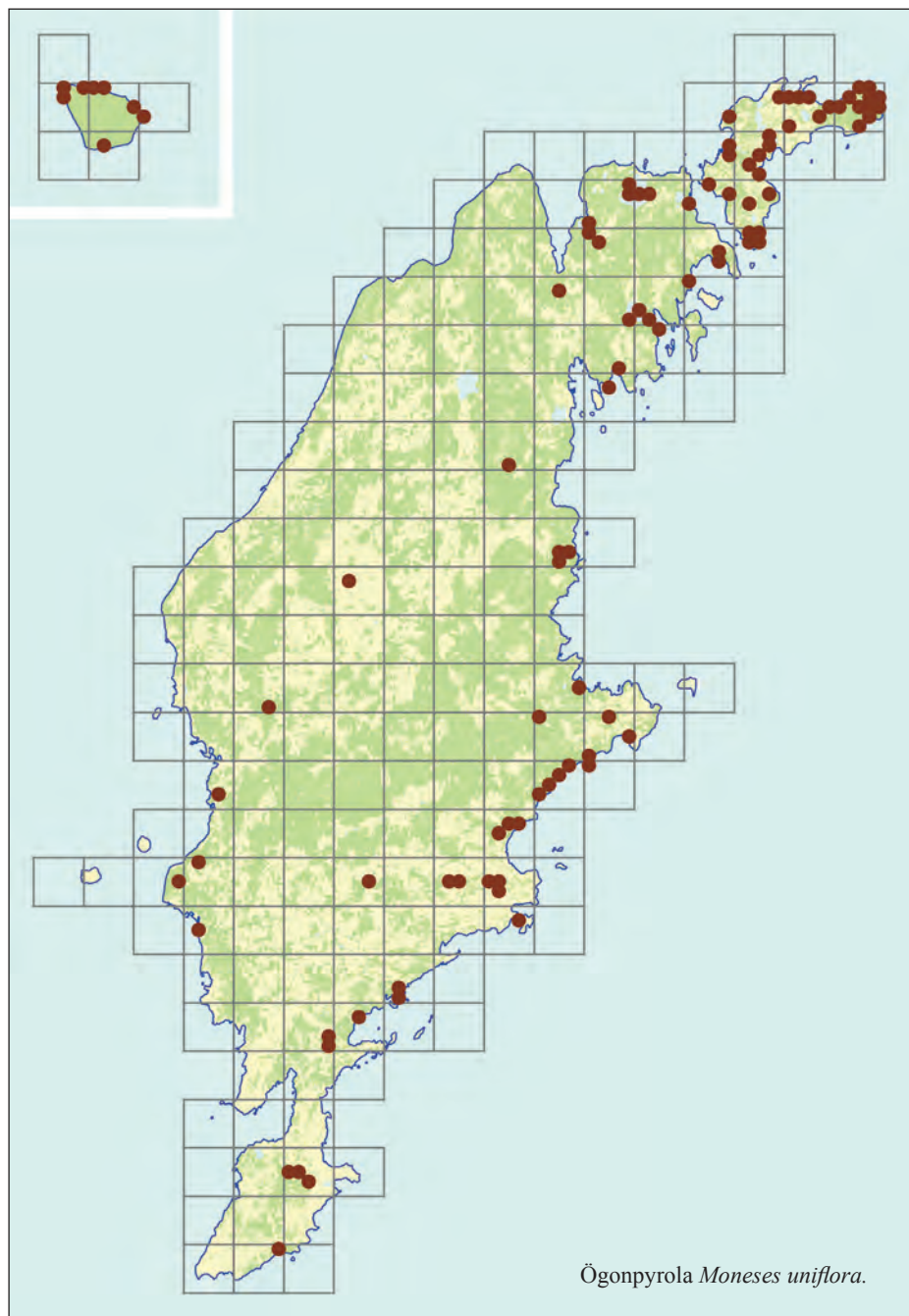
Rapportera till

Gun Ingmansson

0498-27 13 43, 076-832 31 23

gun.ingmansson@telia.com

<https://www.facebook.com/groups/835279163226000/>

Slåtterblomma *Parnassia palustris*

Årets växt 2014

GUN INGMANSSON

I Rindi 2014 nr 1 uppmanade vi alla att rapportera in lokaler med slåtterblomma och särskilt notera blomningstiden. Vi har inte fått in så många uppgifter, antagligen beroende på att många ännu tycker att det är en tämligen allmän art, som man tar lite för given i källmyrar och andra fuktmarker. Ett par av rapporterna visar dock på en minskning av antalet p.g.a. igenväxning.

Intressant är att tidigblommande exemplar nog inte är vanliga på Gotland. Vi har fått in tre rapporter, som visar att det finns slåtterblommor som varje år börjar blomma redan i månadsskiftet maj-juni och är överblommade i mitten av juli. En rapport om ett enstaka exemplar har också lämnats. Två av lokalerna är hävdade ängen, Hörsne prästänge och Lasses änge i Öja. Att de blommor så tidigt måste ses som en slåtteranpassning. Anders Lekander har under ca 30 års tid följt slåtterblommorna i Hörsne prästäng. De har hållit sig konstanta till antal och även funnits på samma 10 m² slåtteryta hela den tiden. Den andra lokalen med tidigblommande slåtterblommor, Lasses änge i Öja, hade 25 blommande plantor den 18 juni 2014 (Caroline Edelstam). Att just Lasses änge utmärker sig med tidigblommande exemplar nämns av Magnus Martinsson i *Böisorkar och daldargras* och av Erik W Ohlsson i *Det gotländska ängnet*. Dessutom kan beståndet på Faluddens öppna betesmarker vid Stockviken räknas till de tidigblommande, eftersom 300 ex. blommor redan runt midsommar.

Slåtterblomma *Parnassia palustris*.

Foto: Lena Hegner

Fenomenet med tidig respektive sen blomning inom en art kallas för ”säsongsdimorfism”. I boken *Ängar* nämner man som exempel på detta bl.a. brudsporre *Gymnadenia conopsea* och slåtterblomma; båda är fleråriga och uppträder i ängar med tidigblommande typer. På Gotland är den tidigblommande brudsporren var. *conopsea* ännu vanlig i ängen och den senblommande praktsporren var. *densiflora* syns ju även allmänt i fuktiga skogar, på vägkanter m.m. Förmågan hos de här arterna att blomma tidigt är nedärvd och de behöver slåtter- och betesfred en bit in i juli för att hinna sätta frö.

Stort tack till alla uppgiftslämnare!

Lokal	Socken	Koordinat	Datum	Antal	Övrigt	Rapportör
Stockviken	Öja	1654609; 6321660	26 juni 2014	300 ex i blomning		Hans Klinga (ARK)
Lasses änge	Öja	1653239; 6322440	18 juni 2014	25 ex utslagna		Caroline Edelstam
O. Rums slätteräng m. fuktig sänka	Grötlingbo	1655942; 6335029	Blomstart 3 juli 2012 12 juli 2013 30 juni 2014	Noterad	”Minskar ev. p.g.a. igenväxn.”	Lena Hegner
Mallgårds källmyr	Levide	1649370; 6358280	9 aug 2014	2400 ex		Ingrid Angelöf Arne Pettersson
S. Botes källmyr	Fardhem	1651773; 6359149	12 aug 2014	Noterad		Thomas Strid Tina Laantee Melica Strid (ARK)
Djaupdy	När	167520; 635073	10 juni 2014	1 ex		Sylve Häglund
Hajden	Ala	1671891; 6368766	24 okt 2014	Noterad		Ingrid Thomasson (ARK)
Hörsne prästäng, ö:a slätterytans n:a del, 10m ²	Hörsne	1667708; 6385954	Blomstart i mån.skiftet maj/juni o blommar till mitten av juni	Konstant antal under ca 30 år		Anders Lekander
Tingstäde träsk v:a sid.	Tingstäde	166723; 640422	16 aug 2014	3 ex i knopp 2 ex utsl.		Berit Pettersson
Tingstade träsk, Fallet	Tingstäde	166933; 640353	16 aug 2014	378 ex i knopp 57 ex utsl.		Berit Pettersson
Enholmen fuktig sänka	Othem	167984; 640068	16 aug 2014			Lena Hegner
Kallgateburg	Hejnum	167132; 640049	27 juli 2014	78 ex i knopp 8 ex utsl.		Berit Pettersson
Ajkesträsk norr, agmyr	Fårö	1701800; 6432380	16 aug 2014	50 ex	”Ingen hävd, igenväxning på sikt”	Arne Korp (ARK)

Torgny Rosvall – minnesord

En av grundarna av Gotlands Botaniska Förening, tillika föreningens förste ordförande och senare dess hedersmedlem, Torgny Rosvall, har den 18 december 2014 avlidit i en ålder av 94 år. Torgny föddes i Tofta den 31 december 1919, som barn till David och Ester Rosvall. Han växte upp vid foten av Klinteberget, där fadern var lärare i Kyrkskolan. Redan i barn- och ungdomsåren undersöktes naturen runt hemmet, då ofta tillsammans med yngre brodern Staffan. Klinteberget med halsbandsflugsnappare, röd skogslilja och många inplanterade träslag väckte deras intresse för naturen, liksom orkidéerna och källmyrsväxterna i prästängen på andra sidan vägen mot Fröjel.

Torgnys yrkesbana blev produktion och distribution av elektricitet på Gotland. Efter realexamen som privatist i Norrköping, började han hösten 1936 som hjälpmontör och praktikanter vid AB Gotlands Kraftverk i Klintehamn. Efter studier vid Tekniska gymnasiet i Göteborg 1938–41, följde militärtjänst som signalist. 1942 anställdes Torgny som ritare vid ASEA i Västerås, därefter som driftassistent vid Västerås kraftverk 1945–49. 1949 anställdes han som elektroingenjör vid AB Gotlands Kraftverk i Slite, dit han flyttade med hustrun Sirkka-Liisa. Under början av 1950-talet föddes barnen Göran och Eva. 1957 flyttade familjen till Visby, då Torgny där hade tillträtt en tjänst som biträdande ingenjör vid Visby Stads Elverk. Chef för Visby Elverk blev han 1968. Till arbetet kunde Torgny promenera från bostaden på Bergmangatan. År 1980 tillträdde Torgny tjänsten som vice VD i Gotlands Energiverk AB (GEAB). Efter pensioneringen 1984 samlade han fakta runt Gotlands elektrifiering och kraftnätets utbyggnad under 1900-talet, vilket sammanställdes i bokverket ”Elektricitet på Gotland – en historisk tillbakablick”, som utkom år 2000.

Torgnys intresse för naturen och då särskilt växterna runt om i det gotländska landskapet fortsatte att inspirera till exkursioner och undersökningar av öns flora. Promenaderna ut i floras rike genomfördes ofta tillsammans med brodern och konstnären Staffan, som då porträtterade de funna växterna. År 1958 hittade Torgny i ett vattenrikt grustag i Mästerby den sällsynta hybriden mellan de närbesläktade orkidéerna purpurknipprot och kärrknipprot. Under 1970-talet startade Projekt Linné för att undersöka förekomsterna av Sveriges sällsyntaste och mest hotade växter. Resultaten publicerades

i Svensk Botanisk Tidskrift. Enligt Torgny ledde detta till ett ökat intresse för växterna på ön. Vissa kontakter knöts med andra amatörbotanister i samband med exkursioner arrangerade av Naturskyddsföreningen respektive Svenska Turistföreningen. Senare träffade Torgny en från fastlandet hemvändande gotlänning, nämligen Bengt Larsson, som hade samma intresse för öns växtvärld. Tidigt 1980 kläckte de tillsammans med Tord Porsne en idé om en botanisk förening på ön. För att undersöka intresset sammankallades ett första möte på Säveskolan den 8 april samma år. En interimsstyrelse tillsattes då för att ta fram en målsättning för den kommande föreningen. I Laxare änge i Boge bildades så den 4 juni 1980 Gotlands Botaniska Förening med Torgny som förste ordförande och Bengt som kassör. Dessa förgrundsgestalter i föreningen bildade också tillsammans den redaktion, som under åren 1981–83 sammanställde föreningens tidskrift Rindi. Torgny var föreningens ordförande åren 1980–83 samt ledamot i styrelsen åren 1988–1994. Som föreningens ordförande blev han också en av initiativtagarna till Projekt Gotlands Flora, som startade 1983 och nu är inne i sin slutfas. I samband med årsmötet 1995 utsågs Torgny till hedersmedlem i föreningen.

Av särskilt intresse för Torgny var Gotlands orkidéer, en vurm han delade med brodern Staffan och flera andra naturmänniskor på ön, liksom besökande turister. Det blev dock andra växter som han kom att inventera mer grundligt. År 1967 återfann han timjansnyltrot på Hejdeby hällar. Tio år senare besökte han de tidigare kända växtplatserna för denna art och fann även en del nya lokaler. Sammantaget redovisade Torgny sex då kända lokaler i en artikel i Svensk Botanisk Tidskrift 1979. År 1980 eftersökte han

Timjansnyltrot *Orobanche alba*. Foto: Marita Westerlind

tillsammans med Bengt Larsson gotländsk haverrot och fann 14 bestånd på åtta lokaler, varav flera inte tidigare hade varit kända. Under början av 1980-talet slutförde han en inventering av nipsippans växtplatser, med flera nyfynd som resultat. Sammantaget noterades ca 50 växtplatser, med inbördes avstånd över 200 m. I en artikel i Rindi 1986 konstaterades att antalet lokaler ökat från ca 10 under 1950-talet till de ca 50 kända lokalerna 1985.

Torgny hade även intresse för den botaniska upptäcktshistorien på Gotland. I separata artiklar i Rindi redovisades arter funna på ön 1623 av Fuiren och Sperling samt av Linné 1741. En sammanställning över de flesta botanister, som varit verksamma på ön och bidragit till växternas upptäcktshistoria, publicerades i Gutabygd 1991. Hans stora beundran av gotlandsskalden Gustaf Larsson skall också framhållas.

Även om benens styrka svikit honom, höll sig Torgny alert till sinnet ännu under den gångna hösten, då han i Skolbetningen från rullstolen upptäckte en växtplats för blekbalsamin. Vi kommer alla att sakna honom och vill sända ett tack för hans insatser inom den gotländska botaniken.

Vännerna i Gotlands Botaniska Förening genom Jörgen Petersson

Torgny Rosvall vid växtplatsen för blekbalsamin i Furulundsskogen.

Litteratur publicerad av Torgny Rosvall

- Högström, S. & Rosvall, T. 1994. Till minne av Gösta Fåhræus. – Rindi 14: 39–41.
- Ingmansson, G, Johansson, B. G. & Rosvall, T. Blomsterkonstnären Staffan Rosvall. – Rindi 22: 3–14.
- Johansson, B. G. & Rosvall, T. Projekt Gotlands Flora rapporterar. – Rindi 13: 35–45.
- Larsson, B. & Rosvall, T. 1981. Gotländsk haverrot *Tragopogon crocifolius*. Rindi 1, nr 1: 4–8.
- Larsson, B. & Rosvall, T. 1981. Nya fynd av gotländsk haverrot, *Tragopogon crocifolius*, på Gotland. – Svensk Bot. Tidskr. 75: 103–105.
- Rosvall, T. 1979. *Orobanche alba*, timjansnyltrot, på Gotland. – Svensk Bot. Tidskr. 73: 1–6.
- Rosvall, T. 1981. Gotlands Botaniska Förening. – Svensk Bot. Tidskr. 75: 107–108.
- Rosvall, T. 1981. Upprop. Rindi 1, nr 1: 15.
- Rosvall, T. 1981. Drakblomma – ny art i Gotlands flora. – Rindi 1, nr 2: 3–5.
- Rosvall, T. 1981. Recension. Kom rosor och salvia... – Rindi 1, nr 2: 22–23.
- Rosvall, T. 1983. Botanisten Gustaf Larsson. – Rindi 3, nr 1: 4–17.
- Rosvall, T. 1983. En sällsynt knipprotshybrid. – Rindi 3, nr 2: 18–21.
- Rosvall, T. 1984. Hybrid mellan nipsippa och fältsippa *Pulsatilla patens* x *pratensis*. – Rindi 4: 3–8.
- Rosvall, T. 1985. Gustaf Larsson död. – Rindi 5: 43.
- Rosvall, T. 1986. Sippor. – Rindi 6: 4–22.
- Rosvall, T. 1986. Jörgen Furens och Otto Sperlings resa till Gotland 1623. – Rindi 6: 52–79.
- Rosvall, T. 1988. Tidigare fynd av haverrotshybrider på Gotland. – Rindi 8: 65–66.
- Rosvall, T. 1988. Exkursionsrapporter. Hejnum hållar. – Rindi 8: 83, 85.
- Rosvall, T. 1989. Omslagsbilden: Alpnäcklar, *Orchis spitzelii*. – Rindi 9: 44–45.
- Rosvall, T. 1990. Gotlands Botaniska Förening 10 år. – Rindi 10: 52–56.
- Rosvall, T. 1991. Några blad ur de gotländska växternas upptäcktshistoria. – Från Gutabygd 1991: 9–53.
- Rosvall, T. 1991. Några kommentarer till Linnés växtfynd på Gotland 1741. – Rindi 11: 52–66.
- Rosvall, T. 1995. Bengt Englund död. – Rindi 15: 44–47.
- Rosvall, T. 1997. Till minne av Bengt Larsson. – Rindi 17: 140–143.
- Rosvall, T. 2000. Elektricitet på Gotland – en historisk tillbakablick. Ödins förlag AB.

Program sommaren och hösten 2015

Söndag 14 juni **De Vilda Blommornas Dag**

Vi erbjuder två vandringar till fina växtplatser i försommarskrud. Vandringarna börjar kl. 10.00.

Torsburgen. (*Besöksplats 53 i Gotlands Flora – en guide*). Ännu syns spåren efter den stora branden 1992 och det finns mycket spännande och fint att titta på. Samling: Tjängvide luke på Torsburgen. Leder gör Gun Ingmansson, Jörgen Petersson och Marita Westerlind.

Bogeviken. (*Besöksplats 81 i Gotlands Flora – en guide*). I den nordöstra delen av den avsnörda havsviken finns igenväxande strandängar och våtmarker med orkidéer och andra fina växter. Samling: Kör till Slite. Från väg 147, mitt emot avfarten in på Stationsgatan, finns en stor gräsplan, där man kan parkera. Ledare: Elsa Bohus Jensen, Bo Göran Johansson och Jens-Henrik Kloth.

Söndag 5 juli **Mästermyr**

Vid den f.d. stormyrens utlopp ligger det som är kvar av Esketräsk. Här bland knappagen hittar man kärnycklar och andra fina arter. Vi går också på de intilliggande blekefälten. Samling: Sproge kyrka kl. 10.00. Ledare: Gun Ingmansson.

Söndag 19 juli **Årets Linnéexkursion**

i samarbete med Naturum, firas genom att vandra runt Muskmyr. En spång leder runt oss över den vackra källmyrsvegetationen. Samling kl. 10.00 vid Naturum, Vamlingbo kyrka. Leder gör Jörgen Petersson och Gun Ingmansson. Efter vandringen hjälper föreningen till med bestämning av växter i Naturum.

Söndag 9 aug **File Haidars nordöstra del**

Vi botaniserar ca 5 km längs stigar, på alvar och i kalktallskog. Lämpliga skor, det kan vara lite blött. Samling: Othem kyrka kl. 10:00. Ledare: Bo Göran Johansson, Gun Ingmansson.

Måndag 17 aug **Extra medlemsmöte - se ruta på nästa sida.**

Söndag 6 sept **Brucebo naturreservat**

Kalkburg med kalkbräken, källor med vinterfräne samt strandäng med dikesskräppa och strandarter. Vill man ut i det blötaste krävs stövlar. Samling: informationsskylten för reservatet på vägslingan N Muramaris kl. 10:00. Ledare: Jörgen Petersson, Bo Göran Johansson.

Söndag 9 aug

Kryptogamexkursion

till det nya naturreservatet vid Storhagen i Othem, som bl.a. har en rik svampflora. Samling: Boge kyrka kl. 10:00. Ledare: Elsa Bohus Jensen, Dennis Nyström.

Måndag 9 nov

Medlemmarnas bildkväll

Ta med och visa dina bilder från året. Samling: Vita huset, Ekmansgatan 11, Visby kl. 19:00.

Extra medlemsmöte

Måndag 17 augusti kl 19.00

För att låta medlemmarna ta ställning till några ekonomiska frågor håller vi ett extra medlemsmöte. Styrelsen informerar om finansieringen av florans utgivning och vilka medel som finns för tryckning och övriga utgifter. Vi tar också beslut om inrättande av en stipendiefond till Lars-Åke Petterssons minne.

Gotlands Botaniska Förening på nätet

Vi har startat en Facebook-grupp, "Gotlands Botaniska Förening", där man kan publicera bilder, få bestämningshjälp, diskutera botanik med andra intresserade m.m. Om du är medlem i Facebook så kom gärna med! Du finner gruppen på följande länk: <https://www.facebook.com/groups/835279163226000/> Besök också vår hemsida: www.gotlandsflora.se.

Öppet hus sommaren 2015

Vi har som tidigare Öppet hus-träffar i år, med början måndag 8 juni. Alla som har frågor, behöver bestämningshjälp eller bara vill träffa likasinnade är välkomna!

Vi har öppet varannan måndag från kl. 19 (jämna veckor) fram till och med 3 augusti, dvs. 8 juni, 22 juni, 6 juli, 20 juli och 3 augusti.

Adress: "Vita huset", Ekmansgatan 11 (f.d. Baptistkyrkans lokaler, en trappa ner).

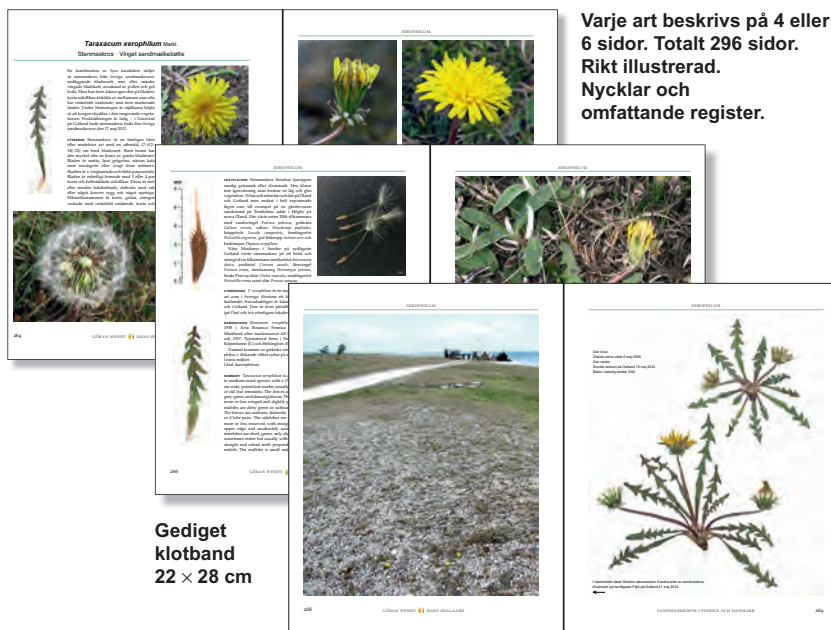
Välkommen!

SANDMASKROSOR

i Sverige och Danmark

I Sverige och Danmark finns 50 olika sandmaskrosor och två dvärgmaskrosor. Samtliga beskrivs utförligt av maskros-specialisten **Hans Øllgaard**. **Göran Wendt** bidrar med cirka 500 bilder. Dessa arter växer vanligen i naturliga miljöer.

Många är goda indikatorer på skyddsvärda områden. Elva av dem är i hela världen endast kända från våra länder.

480 kr inkl. moms. Porto tillkommer
Beställ på Svenska Botaniska Föreningens hemsida.
(018-471 28 91) **svenskbotanik.se**

Mer info Göran Wendt largo.wendt@telia.com

Innehåll

- 3 Jörgen Petersson
 Nyheter i Gotlands flora 2014

- 20 Jörgen Peterson
 Inventering av Alvarstånds *Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica*
 år 2014 inom naturreservatet Mallgårds haid, Alskog socken på Gotland

- 31 Ulla-Britt Andersson
 Årets växt - ögonpyrola

- 32 Gun Ingmansson
 Ögonpyrola *Moneses uniflora* på Gotland

- 34 Gun Ingmansson
 Slåtterblomma *Parnassia palustris* Årets växt 2014

- 36 Jörgen Petersson
 Torgny Rosvall - minnesord

- 40 Program sommaren och hösten 2015

